

POLSKÝ PRŮVODCE PO SOUČASNÉ RUSKÉ LITERATUŘE

Tadeusz Klimowicz: Przewodnik po współczesnej literaturze rosyjskiej i jej okolicach (1917–1996). Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Aoryst — seria slawistyczna, Wrocław 1996.

Vratislavský rusista Tadeusz Klimowicz (roč. 1950) je autorem několika knih. V roce 1979 vydal monografii o ruském naturalismu (*Dmitrij Mamin-Sibiriak i problemy naturalizmu w literaturze rosyjskiej*, 1979), na sklonku 80. let šel po stopách ruského symbolismu (*Motywy twórczości Walerija Briusowa*, 1988), po roce 1990 zkoumal spiritismus a okultismus v ruské literatuře (1992) a v knize *Obywatele Arkadii* s podtitulem *Losy pisarzy rosyjskich po roku 1917* (Osudy polských spisovatelů po roce 1917) zkoumal život ruských spisovatelů Stalinova Sovětského svazu (viz naši recenzi v TVARu, 1994, č. 15). Jeho nové dílo je významné, snad i v jistém smyslu epochální. *Průvodce po současné ruské literatuře a jejímu okolí (1917–1996)* je nejreprezentativnější příručkou svého druhu, i když v podstatě v celé Evropě i jinde existují podobné slovníky. Klimowiczovo dílo je však v něčem výjimečné. Především v tom, že se soustřeďuje výlučně na období po roce 1917 a že je aktuální (hesla jsou časově důsledně dovedena do roku 1996). Literární život, tedy to, co v názvu jeho nového, významného díla zastupuje slovo „okolica“ (okolí, to, co je kolem), je podstatnou součástí jeho práce.

Originálním přínosem Klimowiczova slovníku je především jeho první třetina obsahující hesla ze sféry literárních a uměleckých směrů a obecně pojmy, které jsou s vývojem ruské literatury zmíněného období spjaty. V tom vidím sílu jeho lexikografické práce, ale současně její slabost. Síla spočívá v tom, že v heslech jako *Peredělkino*, *Rudé náměstí*, *pohřby*, ale také *postmodernismus* či *ornamentální próza* je čtenář seznamován s klíčovými, stěžejními pojmy mimoliterárními tvořícími to, čemu Anglosasové tradičně říkají „background“. Nejde však o slovníkový význam tohoto slova („pozadí“), ale spíše o průnik života (literárního života, rus. „literaturnyj byt“, o němž psal na sklonku 20. let např. Boris Ejchenbaum) a literatury. Slabost této směsi je právě v její heterogenitě (na jedné straně je např. alkohol, na druhé akméismus). Nicméně také tento pokus je nutno ocenit. I odborník na ruskou literaturu této doby se odsud doví mnoho nového: Klimowiczovo dílo je prosyceno čerstvými informacemi z první ruky (jeho konzultanty a recenzenty byli mj. Boris Averinov z Petrohradu, Janina Salajczykowa z Gdaňska, Józef Smaga z Krakova a Piotr Fast z Katovic). V jednotlivých pojmech (*seksot*, *soc-art*, *špionománie*, *tamizdat*, *popuťik*, *estrádní poezie*) se zdůrazňuje nejen jejich základní definice, ale především jejich znaková povaha v národním prostředí. V této části slovníku mají své místo i pojmy politické a institucionální (Literární institut M. Gorkého), různé almanachy, které za časů tzv. stagnace často znamenaly ideový i morfológický vývoj a byly spojeny se společenským skandálem, pro účastníky s policejním pronásledováním a event. nabídkou emigrace. Pojem „sebevražda“ není v tomto smyslu pouze socio-psychologickým termínem či pojmem z oblasti kriminalistiky nebo policejní či právní praxe, ale znakovým pojmem spjatým například s osudem Sergeje Jesenina nebo Vladimira Majakovského, s anatomii a fyziologií ruského literárního života uvedeného období. Jen stěžlí lze Klimowiczovi vytknout, že některé důležité „průnikové“ heslo chybí. Zájemci o reálný stav ruské literatury 20. století tu najdou pojmy *vyhnanství*, *knihovna*, *Centrální Dom Literátorov*, *anekdota*, *graffiti*, *homo sovieticus*, *cenzura*, *antisemitismus*, *Kontinent*, *Sintaksis*, *koťelna*, „*tichá lyrika*“, *metro*, *móda*, *mytologie*, *Nobelova cena*, *Booker Russian Novel Prize* aj. Znakovost zmíněných označení může připomenout některé výzkumy Vladimíra Macury.

Každé heslo je ilustrativní, tj. je obvykle doplněno krátkou ukázkou v originále a polském překladu. Tím se Klimowiczova příručka stává použitelnou jak pro běžného polského čtenáře, tak pro rusistu nebo toho, kdo s ruštinou přichází do kontaktu a touží znát pramennou podstatu jednotlivých úkazů.

Hesla z jmenné části jsou z tohoto hlediska uzuální. T. Klimowicz zde uvádí nejen jména umělců, autorů beletrie, ale také literárních vědců, historiků, kritiků a filozofujících literátů, kteří překročili brány úzce akademického světa a jejichž dílo mělo zásadní význam pro percepci literatury (N. Berďajev, M. Bachtin, D. S. Lichačov, B. Uspenskij, V. Propp aj.).

Jak v první třetině slovníku, tak v jeho jmenné části Klimowicz důsledně, organicky a velmi úspěšně projituje oficiální (sovětskou), disidentskou a emigrantskou literaturu včetně jejích tiskových orgánů, „tlustých žurnálů“. Najdeme tu Balmonta i Charmse, Chodaseviče i Galiče, ale také Ovečkina a triviální produkci Juliana Semjonova. Klimowiczovi se podařilo ukázat ruskou literaturu v letech 1917–1996 široce jako soubor textů a jako funkční součást společenského života, jako žánrově divergentní a esteticky rozrůzněnou strukturu. Každé heslo jmenné části se skládá ze jména autora (křestní jméno, patronymikon, příjmení, event. pseudonymy, přičemž autor dává přednost tomu jménu, pod nímž byl spisovatel znám v literatuře, pak následují životní data, základní charakteristika ilustrovaná i kratším citátem, poté soupis děl mířící ke kompletnosti s vročenými). Sekundární literatura je uvedena na konci slovníku, který uzavírá precizní jmenný rejstřík. Ruská literatura v Klimowiczově pojetí je široký pojem, který zahrnuje všechny autory, kteří psali rusky, i když jinak mohou náležet také k jiným literaturám (např. Moldavan Ion Druce, Kirgiz Čingiz Ajmatov, sachalinský Korejec Anatolij Kim). Klimowicz používá v této souvislosti nepřesného pojmu „bilingvismus“. Tito spisovatelé jsou jistě i bilingvní, ale literární vědu zajímá literatura: již před lety se proto vžil pojem „biliterárnost“ (rus. „biliteraturnost“) nebo — jestliže autor náležel více literaturám — „polyliterárnost“ („poliliteraturnost“). Například Polák Bruno Jasiěnski (1901–1939), oběť Stalinových čistek, byl nejen bilingvní, ale také biliterární a dokonce polyliterární (kromě polských publikací napsal mj. ruský román *Člověk mění kůži* a francouzský pamflet *Pálm Paříž*). Někde se Klimowiczovi nepodařilo svou obvyklou preciznost dodržet (např. u Balmonta chybí jeho vzpomínková knížka *Gde moj dom* vydaná rusky v Praze). Někde zase najdeme nepřesnosti: například stěží lze napsat, že Roman Jakobson vytvořil „Pražskou lingvistickou školu“ (nevytvořil ji on sám a název není přesný). Nikolaj Berďajev napsal kromě uvedených brožur také *Duši Ruska* (1915). Určitým problémem je to, že autor průvodce neuvádí místo vydání, které má u vědomí politické a jiné divergence ruské literatury značný význam (kdo z čtenářů například ví, že Berďajev vydal svůj *Světový názor Dostojevského, Miroszercanije Dostojevského*, v roce 1923 právě v Praze péčí YMCA?). Ve slovníku chybí přelomová publikace vzešlá z prvního setkání tzv. sovětských a ruských emigrantských spisovatelů v Muzeu moderního umění Louisiana v dánském Hummelbaeku roku 1988 (anglický sborník vyšel 1989).

Klimowiczův průvodce je podle mého soudu nejvýznamnější prací svého druhu v Evropě. Jeho dominantním rysem je hodnotová objektivita (vedle Eduarda Limonova je tu také Leonid Leonov, i když v proporcích je vidět význam, který autor jednotlivým osobnostem přisuzuje). Na rozdíl od některých našich prací se tu Polák Tadeusz Klimowicz blíží ideologicky neutrálnímu hodnocení ruské literatury, jak je známe ze západoevropských a amerických děl. Rusové a Poláci byli v minulosti a do jisté míry jsou i dnes antipódy; historie jejich vztahů není nikterak idylická. Proto se dobře znají a o Rusko a ruskou kulturu je v Polsku nepoměrně větší zájem než u nás. Z tohoto hlediska má Klimowiczův *Průvodce současnou ruskou literaturou* — kvalitní obsahově a esteticky působivý jako výtvarně a graficky krásná kniha — v polské společnosti sklonku druhého tisíciletí nezastupitelnou úlohu.

Ivo Pospíšil

Kníževní kontext. Sestavili A. Gjurčinová, S.Stojmenská-Elzeserová a A. Prokopiev. Skopje 1995, 259 stran.

Systematické zpracování jednotlivých období jak v rámci domácího literárního vývoje, tak také v širším balkánském a evropském kontextu je součástí výzkumného plánu Ústavu makedonské